

Simon Attila

1956 ÉS A SZLOVÁKIAI MAGYAROK

Tények, adalékok, észrevételek a témához¹

Az 1956-os magyar forradalom kétségkívül a 20. század legjelentősebb eseményei közé tartozik. Magyarországon nemzeti ünnep, de a romániai és kárpátaljai magyarság is jeles eseményként tartja számon. Érdekes módon a szlovákiai magyar köztudat mintha elfeledkezett volna 56 üzenetéről, illetve értékrendjében meglehetősen háttérbe szorult az 56-os magyar forradalom jelentősége. Ebben persze nemcsak az játszhatott közre, hogy esetünkben a 68-as prágai tavasz eseményei felülírták az 56-os élményeket, hanem az is, hogy Romániához és Ukrajnához képest 56 szlovákiai hatása meglehetősen szerénynek mondható, s a szlovákiai magyar kisebbség is kisebb mértékben reagálta le az eseményeket, mint az erdélyi vagy kárpátaljai magyarok.

Az 1956-os forradalom szlovákiai illetve a szlovákiai magyarok közötti visszhangjával foglalkozó kutatóknak előbb vagy utóbb azzal kell szembesülnie, hogy a kommunizmus időszakának kisebbségtörténete jórészt feltáratlan és megíratlan. Nincsenek feltárva és kiadva a források, nincsenek megírva a kor szlovákiai magyar személyiségeinek (apparatsikjainak) az életútjai, nem tudjuk, hogy a zömmel falusi magyar társadalomban hogyan zajlott és arra hogyan hatott a kollektivizáció. A megfelelő tudományos kontextus hiányában pedig a jelen téma feldolgozása sem lehet más, mint biztosítókötél nélküli szaltó a sötét porond fölött. Kevesen is vállalkoztak erre, így az 56-os forradalom szlovákiai magyar visszhangjával kapcsolatos irodalom rendkívül szegényes. Szesztay Ádámnak az utóbbi években született munkáin² kívül érdemleges írásról nem lehet beszámolni, bár a forradalom szlovákiai recepcióját vizsgáló irodalom is tartalmaz ilyen irányú vonatkozásokat.³

¹ A jelen írás *Az 1956-os forradalom visszhangja a szovjet tömb országokban* című nemzetközi konferencián, 2006. szeptember 23-án elhangzott előadás anyagának rövidített változata.

² SZESZTAY ÁDÁM: *Nemzetiségi kérdés a Kárpát-medencében 1956–1962*, Gondolat Kiadói Kör – MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2003, 40–41; UÓ.: *Kisebbségi '56: a forradalomhoz kapcsolódó kisebbségi megmozdulások tipológiája*, Valóság 2002/10., 69–99.

³ Ezek közül a legfontosabbak Muriel BLAIVE: *Promarniná přiležitost. Československo a rok 1956*, Prostor, Praha, 2001; Karel KAPLAN: *Kronika komunistického Československa. Doba tání 1953–1956*, Barrister & Principal, Brno, 2005; Juraj MARUŠIAK: *Mad'arská revolúcia 1956 a Slovensko = „Spoznal som svetlo a uz viac nechcem tmu...” Pocta Jozefovi Jablonielému*, Veda, Bratislava, 2005, 183–227; Jan PEŠEK: *Mad'arské udalosti roku 1956 a Slovensko*, Historický časopis 1993/4., 430–440.

Az, hogy a szlovákiai magyarok körében viszonylag kis visszhangot váltott ki a forradalom, egyrészt az általános csehszlovákiai viszonyoknak, másrészt pedig a magyar kisebbség sajátos helyzetének tudható be. Csehszlovákia 1956-ban a szovjet birodalom talán legstabilabb állama volt, amely győztesként került ki a II. világháborúból, s ahol Lengyelországhoz vagy Magyarországhoz képest alacsony fokon állt a szovjetellenesség. Az országban a környező államokhoz viszonyítva rendkívül magas volt a párttagok száma, s a párt nagyobb megrázkódtatások nélkül vészelte át az SZKP XX. kongresszusa által a szocialista táborban kiváltott hullámverést is. Elmaradt a desztalinizáció, sőt Prágában 1955-ben avatták fel a térség legnagyobb Sztálin-szobrát. Ehhez pedig viszonylagos gazdasági stabilitás és a környező szocialista államokhoz képest magasabb életszínvonal is járult, amelyek együtt jó alapokat teremtettek ahhoz, hogy Csehszlovákiában ne induljanak el a lengyel és magyar eseményekhez hasonló folyamatok.

A szlovákiai magyarok forradalom alatti reakcióit kétségkívül befolyásolták azok a tapasztalatok is, amelyeket a II. világháború utáni években szereztek: az 1945 és 1948 közötti jogfosztottság, valamint azok a felemás szándékok és intézkedések, amelyek a CSKP kisebbségpolitikáját 1948 után jellemezték.⁴

Az októberi események recepciója Dél-Szlovákiában

Az ötvenes évek elején lassú, de fokozatos eltávolodás kezdődött az anyaország és a szlovákiai magyar kisebbség között. Ennek számtalan oka között a határon való átjutás nehézségei és ezáltal a rokona kapcsolatok lazulása éppúgy megtalálható, mint az a hivatalos csehszlovák vélekedés, hogy a magyar kisebbség helyzete kizárólag a Csehszlovák Köztársaság belügyének tekintendő. Fontos és erősödő szálát jelentett viszont a média, a magyarországi sajtó és a rádió. Ekkoriban már a háztartások egyre nagyobb hányadában volt rádiókészülék, s a szlovákiai magyarok – már csak amiatt is, hogy gyengén vagy egyáltalán nem beszéltek a szlovákot – szinte kizárólag a budapesti rádiót hallgatták. A rádióknak és a Magyarországról nagy példányszámban behozott lapoknak köszönhetően a szlovákiai magyarság naprakész volt a magyarországi eseményekből, és a maga módján reagált is azokra. Nem véletlen, hogy Nagy Imre 1953-as fellépését követően Dél-Szlovákiában is szövetkezetek tucatjai szüntek meg, s az egyik visszaemlékező szavai szerint a falusi magyar lakosság köré-

⁴ Ebben a tekintetben szükségesnek látom megjegyezni, hogy az a közhely, mely szerint a kommunisták 1948. februári hatalomátvételét követően egyenes út vezetett a magyar kisebbség egyenjogúsításához, korrekcióra szorul.

ben „Nagy Imrét úgy emlegették, mint Petőfit, Kossuthot, az ő személyében reménykedtek, hogy az újra magángazdálkodóvá vált volt szövetkezeti tagok földjeit nem veszik el újra”.⁵ Az pedig szinte természetes, hogy a felvidéki magyar értelmiség különösen nagy figyelemmel kísérte az 1956 nyarán Magyarországon felszínre törő vitákat, a Petőfi-kör sajtóvitáit és a Rajk László újratemetése kapcsán fellángoló polémiákat.

A korabeli csehszlovák belügyi jelentések is jól szemléltetik azt a figyelmet, amellyel Dél-Szlovákia a forradalmi események felé fordult:

A falvakban esténként kevesen mennek az utcára, mivel nagy az igény a felkelők kezében lévő rádióadások iránt. [Szenci járás]

A lakosság egy része teljesen úgy viselkedik, mintha Magyarországon élne, és miután a budapesti rádióban felhívást tettek közzé, hogy tegyék ki az ablakba a rádiókészülékeket, az itteni lakosság egy része is hallgatott a felhívásra, s kirakta a rádiókészülékeket az ablakokba. [Somorja]⁶

A jelentések arra is felhívták a figyelmet, hogy a magyar lakosságnak a budapesti események iránti érdeklődése sok munkahelyen akadályozza a normális munkavégzést. A dolgozók munkamorálja csökkent, s néhány szövetkezetben illetve üzemben szinte alig dolgozik valaki, volt, ahol a szövetkezeti elnök fejte meg a teheneket.

A fegyveres harcok – s ebben nem látni különbséget a magyarok és a szlovákok reakciója között – félelmet ébresztettek Dél-Szlovákia lakossága körében. A harcok hangjai pedig – érkezenek azok bár a rádió hullámain keresztül – sokukban a háború emlékeit, az ostrom nehéz napjait idézték fel bennük.⁷ Sőt a csehszlovák propaganda erre az érzésre még rá is erősített, hiszen a szlovákiai sajtó rendszeresen közölte a harcok és a bosszú áldozatainak elrettentő képeit.

Félelemmel és ellenérzéssel fogadta a magyar forradalom híreit a szlovákiai magyar kommunisták egy része is, akik nem csupán addigi pozícióikat féltették, de olykor maguk és családjuk biztonságát is. Erre utalnak azok az információk, amelyek szerint a forradalom alatt néhány településen a kommunista vezetők nem merték az otthonukban tölteni az éjszakákat.⁸

⁵ *Hogyan élték meg 1956-ot a csehszlovákiai magyarok?* Máté László visszaemlékezése, Bibliotheca Hungarica Kézirattár, Kmeczkó Mihály hagyatéka.

⁶ KAPLAN: *I. m.*, 482–484; Archiv Ministerstva Vnitra, Praha (AMV), H-761-4-7, Mimoriadné udalosti – hlásenie.

⁷ Vö. *Hogyan élték meg 1956-ot a csehszlovákiai magyarok?* Tarics János visszaemlékezése, Bibliotheca Hungarica, Kézirattár, Kmeczkó Mihály hagyatéka.

⁸ Illés Sándor (Nagytárkány) személyes közlése.

A szlovákiai magyarok között azonban a meghatározó érzés az eseményekkel való szimpátia volt. Különös módon ezt elsősorban nem a gazdasági és ideológiai rendszerváltás lehetősége váltotta ki, hanem a nemzeti érzések fellobbanása. Plasztikusan fejezik ezt ki Máté László sorai:

A „suttogó propaganda” nagy-nagy szimpátiával követte az odaáti eseményeket, valahogy azzal a parázs alatt izzó reménységgel, hogy „a magyar név ismét szép lesz!” és megmutatja a világnak – Sztálinnal és Rákosival szemben –, hogy nem minden magyar fasiszta. Az izmosabb nemzeti öntudat pedig úgy nyugtázta az eseményeket, legalább a magyarok egyszer megmutatják a ruszkiknak...⁹

A szlovákiai magyarok azonban nem csupán szimpatizáltak a forradalommal, de saját sorsukban is változást reméltek a magyarországi eseményektől. Ezt a belügyminisztérium jelentése így fogalmazta meg: „A Dél-Szlovákia falvaiban élő magyar nemzeti-ségű lakosság körében az általános hangulat nem kielégítő, mivel az figyelhető meg, hogy azt várják, hogy nálunk is valami hasonló történjen, mint Magyarországon.”¹⁰ S bár ezeket a reményeket általában nem fogalmazták meg konkrétan, s csak általánosságban várták sorsuk jobbra fordulását, a legtöbb forrás arról tanúskodik, hogy a szlovákiai magyarok nemzeti jogaik kiterjesztését remélték a forradalomtól:

Az emberek titkon lelkesedtek, az asszonyok titkon imádkoztak a forradalom sikeréért, teljes bizalommal volt minden magyar az iránt, hogyha kimennek a bolsevista zsandárok, akkor az itteni csehszlovák politika visszazökken egy humánusabb, legalább a két háború közötti republika demokráciájához.¹¹

Mások ennél karakteresebben és radikálisabban fogalmazták meg véleményüket, s 1948 után először felmerült a lakosságcsere és a jogfosztó intézkedések revíziójának igénye is. Tornalján például, amely város nevét 1948-ban egyetlen tollvonással Šafárikovára változtatták, ezekben a napokban ugyanaz a gondolat is felbukkant, amely később, a rendszerváltást követően is azonnal jelentkezett, hogy a város kapja vissza eredeti nevét.¹² 1956-ban ezt a hatalom nacionalista megnyilvánulásként értékelte, 1990-ben azonban már megvalósulhatott.

⁹ *Hogyan élték meg 1956-ot a csehszlovákiai magyarok?* Máté László visszaemlékezése, Bibliotheca Hungarica, Kéziratár, Kmeczkó Mihály hagyatéka.

¹⁰ AMV Praha, sign. 319-23-1.

¹¹ *Hogyan élték meg 1956-ot a csehszlovákiai magyarok?* Id. Kmeczkó Mihály visszaemlékezése, Bibliotheca Hungarica, Kéziratár, Kmeczkó Mihály hagyatéka.

¹² „Tornalja sohasem volt Šafáriková, csak a szlovákok nevezték át, de újra Tornalja lesz. Mi ezt ki fogjuk harcolni.” *Uo.*

A forradalom által felfokozott nemzeti érzések egy esetleges határrevízió reményét is felébresztették egyesekben, amire a szlovák hatóságok is felfigyeltek: „A magyar lakosok között, főleg az intelligencia körében sovinszta megnyilvánulások voltak észlelhetők. Állítólag Dél-Szlovákia mindig magyar volt és Magyarországhoz kell tartoznia. Kassán azt beszéltek, hogy eljön az idő, amikor kiüldözik a szlovákokat. A Magyarországról áttelepültek között olyan hírek terjedtek el, hogy vissza kell térniük Magyarországra” – található egy belső használatra készült jelentésben.¹³ S hogy ezt a hatóságok komolyan is vették, arról a nemzetvédelmi miniszter rendkívüli kollégiumának ülésén, október 29-én elhangzottak tanúskodnak. A megbeszélésen konstatálták, hogy a dél-szlovákiai határ nem eléggé bebiztosított, majd javaslatot tettek arra, hogy az 1. katonai körzetet meggyengítés nélkül, minden szabad eszközt a magyar határok mellé kell mozgósítani, miközben a következő megjegyzés is a jegyzőkönyvbe került: „megállapítást nyert, hogy a magyar határövezetbe küldött tankok az itt 10 év után újra felbukkanó sovinszta irányzatok megfékezésében is nagy szolgálatot tehetnek”.¹⁴

Az, hogy a szlovákiai magyarok között, még ha elvétele is, de felbukkantak ilyen vélemények, érthető nyugtalanságot okozott az ott élő szlovákok, elsősorban a telepescsaládok körében, akik között olyan híresztelések is lábra kaptak, hogy el kell hagyniuk otthonaikat.

Az ilyen és hasonló tartalmú források ellenére a forradalom hatása alatt kiváltott nacionalista momentumokat mégis marginális jelenségnek kell tekintenünk. Ebből a szempontból Pásztor András sorait tarthatjuk inkább hitelesnek, aki kamasz fejjel, az esztergomi eseményeket Párkányból figyelve élte át a forradalmat:

[...] többségében azonban azt vártuk, hogy végre nyugodtan átmehessünk Esztergomba, találkozhassunk a rokonokkal, ismerősökkel. Úgy érzem ma is, hogy még a felnőttek is csak így egyszerűen fogalmazták meg a dolgokat, és senki sem beszélt visszacsatolásról, határrevízióról. Olyan esetekről sincs tudomásom, hogy a városkánkban élő szlovákok ellen fordult volna a hangulat, vagy ők ítélték volna el a forradalmat. Ez már akkor sem nemzetiség kérdése volt.¹⁵

¹³ SNA, ÚV KSS-taj. David, k. 2253, a. j. 40. Mad'arsko a Polsko.

¹⁴ VHA Praha, MNO, 1956, SM/KM, 1/10-2.

¹⁵ *Hogyan élték meg 1956-ot a csehszlovákiai magyarok?* Pásztor András visszaemlékezése, Bibliotheca Hungarica, Kéziratár, Kmeczkó Mihály hagyatéka.

A forradalommal kapcsolatos szlovákiai magyar megnyilvánulások formái

A korabeli viszonyok (a demokratikus megnyilvánulási csatornák teljes hiánya) rendkívül megnehezítették, hogy a szlovákiai magyarok a nyilvánosság felé is megfogalmazzák a forradalommal kapcsolatos álláspontjukat. A korabeli nyugati magyar sajtó és főleg Brogyáni Kálmán egyik tanulmányára alapján Szesztay Ádám rendszerellenes tüntetésekről is beszámol.¹⁶ Ezt azonban levéltári források nem támasztják alá, így a kutató leginkább az ellenállás lágyabb formáiról, úgynevezett szimbolikus cselekedetéről tud csupán beszámolni. Ilyennek minősíthetők a himnuszéneklések, nemzetiszínű koszorúk elhelyezései, a gyászszalag viselése vagy a forradalmat elítélő nyilatkozatok aláírásának a megtagadása.

Az első csehszlovák köztársaságból örökölt szlovákiai szokásjog nem tűrte (s ma is nehezen tolerálja) a magyar nemzeti jelképek viselését illetve a nemzeti himnusz nyilvános eléneklését. Így az ilyen esetek forradalom alatti felbukkanását egyértelműen a hatalommal való szembeszegülés lehetséges formájaként kell minősítenünk, ami azonban kemény büntetést vont maga után. A nemzeti himnusz nyilvános eléneklésének tradicionális helyszínei a templomokban zajló misék voltak. A forradalom időszakában a vasárnapi mise után többek között a Nyitra melletti Alsóbodokon és a Rimaszombati járásba tartozó Gesztetén is elénekeltek a magyar himnuszt.¹⁷ Nagyobb visszhangot váltott azonban ki a szintén Nyitrához közeli Kolonban történt eset, amikor egy asztaltársaság kezdeményezésére (a visszaemlékezők szerint paradox módon épp egy szlovák nemzetiségű ember kezdte el az éneklést) a kocsma egész közönsége bekapcsolódott a himnusz eléneklésébe.¹⁸ Sándor János helytörténésznek köszönhetően az eset hátterét viszonylag jól ismerjük, s tudjuk azt is, hogy a faluban másnap megjelenő hatóságok 5 személyt letartóztattak, akiket az aranyosmaróti népbíróság köztársaság-ellenes magatartás vádjával 1–3 hónapig tartó szabadságvesztésre ítélt.

A csendes tiltakozás sajátos formája volt a korábban elhanyagolt, nyilvánosan meg nem koszorúzott világháborús emlékművek, a háborúban hősi halált halt (magyar) katonák sírjainak rendbetétele illetve megkoszorúzása. A belügyi szervek jelentései szerint november 1-jén ez történt a szenci és az ipolysági temetőben is.¹⁹

¹⁶ SZESZTAY: *Nemzetiségi kérdés*, 40–41.

¹⁷ SNA, ÚV KSS-taj. David, k. 2253, a. j. 40. Mad'arsko a Polsko.

¹⁸ SÁNDOR János: *1956 Kolonban*, kézirat.

¹⁹ „Megállapítást nyert, hogy a szenci temetőben 1956. november elsejéről másodikára virradó éjszaka valakik rendberakták az itt eltemetett magyar katnák sírját.” AMV, sign. 319-23-1. „November elsején Ipolyságon Lámi molnár özvegye egy nagy koszorút vitt a temetőbe 4 m hosszú és 2 cm széles magyar

A nemzeti színek helyett a gyászt kifejező fekete szalagot raktak ruhájukra a pozsonyi Magyar Tannyelvű Pedagógiai Iskola diákjai. A napjainkban megszólaltatott visszaemlékezők²⁰ ugyan ellentmondásosan nyilatkoznak a történésekről, azonban valószínűnek látszik, hogy erre november 4-e után került sor, mégpedig először a IV. osztályban, majd pedig a hagyományos november 7-i pozsonyi felvonuláson.

A szlovákiai magyarok részvállalása a forradalommal szembeni csehszlovák intézkedésekben

A csehszlovák párt- és állami szervek egyfajta gyanakvással figyelték a szlovákiai magyarok forradalom alatti viselkedését, s a forradalom napjaiban a mozgósított tartalékosok közé magyarokat nem is hívtak be. Ennek ellenére a magyarországi események kapcsán foganatosított csehszlovák intézkedések egy részébe kénytelenek voltak a magyarokat is bevonni, sőt olykor főszerepet is osztani rájuk.

Ilyen főszerepet szántak volna például Fábry Istvánnak,²¹ a rozsnyói származású magyar kommunistának, akit egy, a CSKP KB október 24-i ülésén felmerült javaslat szerint a magyarországi ellenforradalmárok ellen verbuválandó önkéntes egységek élére kívántak állítani.²² S bár a javaslatot a szovjetek feltehetően elvetették (hiszen a továbbiakban nem találni utalást rá), a Magyarországra küldendő harci egységekben feltehetően fontos szerepet szántak volna a nyelvet beszélő és jó helyismerettel rendelkező szlovákiai magyar önkénteseknek.

Már október 28-án létrejött viszont a Szlovák Kommunista Párt Központi Bizottságának keretén belül egy külön koordinációs központ, amely a Magyarországra irányuló „illegális és legális” tevékenységet irányította.²³ Ennek élére pedig ismét csak nem véletlenül egy neves szlovákiai magyar kommunista, a Csemadok akkori elnöke és a SZLKP KB tagja, Lőrincz Gyula került.

trikolórral és a temető bejáratánál lévő nagy kereszthez tette. Elkobozva, vizsgálat.” SNA, ÚV KSS-taj. David, k. 2237, a. j. 73. Správy krajských prokuratúr počas udalostí v Maďarsku (1956).

²⁰ *Az 1956-os forradalom visszhangja a Felvidéken.* Oral history interjúk, készítette Vajda Barnabás, 2006, Bibliotheca Hungarica, Kézirattár.

²¹ Fábry Józsefnek, a Magyar Néphadsereg alezredesének, a Hadtörténeti Múzeum munkatársának a testvéréről van szó. Míg Fábry István 1945 után Csehszlovákiában maradt és az 50-es években komoly pártkarriert futott be, Fábry József az 1944-től Szlovákiában kibontakozó magyarüldözések miatt Magyarországra települt át.

²² SUA Praha, ÚV KSC 02/2 – PB ÚV KSC, sv. 19, a. j. 146.

²³ SNA, ÚV KSS-taj. David, k. 2252, a. j. 39, Zpráva o opatreniach strany na Slovensku v súvislosti so situáciou v Maďarsku.

A Magyarországra irányuló csehszlovák propaganda fontos elemét képezte a röplapok és a szovjetbarát szemléletet tükröző sajtó magyarországi terjesztése. A százezres példányszámot is meghaladó alkalmi röplapok mellett hangsúlyos szerepet kaptak a dél-szlovákiai magyar sajtótermékek magyarországi terjesztésre szánt különkiadásai, amelyekben a CSKP álláspontját tükröző írások révén próbálták befolyásolni a magyarországi közvéleményt. Az SZLKP KB főtitkára, Karol Bacilek által 1956. december 12-én a SZLKP KB elé terjesztett beszámoló szerint november 12-ig az Új Szó című napilap 14 rendkívüli kiadását szállították Magyarországra, átlagosan 50 ezres példányszámban.²⁴ Ezenkívül négy rendkívüli kiadása jelent meg az Új Ifjúság című hetilapnak, de több járási lap és a Dolgozó Nő című lap külön erre a célra nyomtatott kiadásai is nagy számban kerültek át a forradalmi Magyarországra. A Komáromban megjelenő járási földműves lapnak például 10 rendkívüli, Magyarországra szánt kiadása jelent meg november végéig.

A napi-, hetilapokat és röplapokat elsősorban Magyarország északi, határmenti megyéibe igyekeztek eljuttatni, s ebből a feladtból elsősorban azok vállaltak részt, akik megfelelő helyismerettel rendelkeztek, rokoni és baráti kapcsolataik révén könnyebben tudtak magyarországi segítséget igénybe venni. Tevékenységük azonban így sem volt veszélytelen, hiszen a forradalmi erők gyorsan felfigyeltek az ellenük irányuló agitációra, s igyekeztek akadályokat gördíteni ez elé. Jó példa erre az a levéltári forrásokkal is dokumentálható eset, amely az államhatár dunai szakaszán, Mosonmagyaróvár közelében zajlott le. Október 28-án a szlovákiai somorjai járási pártszervezet megbízásából két férfi (Juricin Imre és Nagy János) csónakkal a Dunán átkelve Doborgazsziget közelében kötöttek ki, ahol azonban forradalmárok mintegy 15–20 fős csoportja vette őket körül. A két szlovákiai magyar férfi utólag tett vallomása szerint a forradalmárok azzal fenyegetőztek, hogy kivégzik őket, végül azonban a dunakiliti laktanyában eltöltött éjszaka után a napilapcsempészeket visszaküldték Szlovákiába – igaz, evezők nélkül kellett visszacsónakázniuk a Duna szlovákiai oldalára.²⁵

A szlovákiai magyarok szerepvállalását vizsgálva nem szabad elfeledkezni a forradalom alatt átküldött ügynökökről, s arról a vélhetőleg több tucat pártmunkásról sem, akik a forradalom leverését követően jártak át Magyarországra, s kapcsolódtak bele az ottani párt újjáépítésébe: ideológiai, cenzori vagy más szerepkört betöltve. A témával foglalkozó szakirodalom közlései szerint a kassai kerületi

²⁴ SNA, A ÚV KSS-Pr, f. k. 934, a. j. 153, Zpráva o cinnosti Komunistickej strany Slovenska a uplatovanie jej vedúcej úlohy na Slovensku počas udalostí v Maďarsku. 7. 12. 1956; SNA, ÚV KSS-pléna; k. 1836, a. j. 30. Zasadanie ÚV KSS konané v dnoch 12-13. decembra 1956.

²⁵ SNA, ÚV KSS-taj. David, k. 2252, a. j. 38. Hodnotenie udalostí v Maďarsku a ich vplyv u nás.

pártbizottság naponta 30–40, esetenként akár 80 magyarul beszélő agitátort küldött magyarországi pártmunkára, a losonci járásból pedig 17 személy járt rendszeresen át.²⁶

Tanulságok

Ha összességében akarjuk értékelni a szlovákiai magyar lakosságnak az 1956-os magyar forradalomhoz való viszonyát, akkor csak nagyon óvatos megállapításokat tehetünk. Az ugyan leszögezhető, hogy a magyar nemzetiségű lakosság rendkívül nagy figyelemmel kísérte a magyarországi eseményeket, ám többségük a forradalomhoz való viszonyát nem fejezte ki nyilvánosan.

Hogy ennek okát miben kell keresnünk, az még tisztázandó. Megkockáztathatjuk azonban azt a feltevést, hogy ebben a pártállami terror, a déli járásokba felvonuló hadsereg és belügyi szervek fokozott jelenléte éppúgy közrejátszott, mint az a bénultság, amely még mindig nem oldódott fel a magyarok körében az 1944–1948 közötti időszak óta. Ebben a helyzetben döntőnek mutatkozott az is, hogy 1945 és 1948 között a szlovákiai magyarok nemcsak korábbi országos politikai vezetőiket veszítették el (1945-ben a két háború közötti magyar politikusok legtöbbször börtönbe került, illetve Magyarországra vagy nyugatra távozott), hanem a falusi közösségekben természetes autoritással bíró gazdákat, református papokat, tanítókat, a szinte teljes pozsonyi és kassai magyar polgárságot. A helyükbe lépő új nomenklátúra pedig nem volt alkalmas arra, hogy a magyar közösség érdekeinek védelmét felvállalja, sőt ez nem állt szándékában sem. Megfelelő vezetők és irányadók, érdekvédelmi szervezetek stb. nélkül pedig a magyarság többé-kevésbé engedelmes tömegnek bizonyult a párt kezében.

Ugyanígy fontosnak tartom azonban azt is, hogy a szlovákiai magyarok többsége a forradalmat olyan eseményként fogta fel, amely által a magyarság kivívta a demokratikus világ elismerését. A II. világháborúban újból a vesztes oldalra kerülő, s igazságtalan módon a kollektív bűnösség vádjával sújtott kisebbségi magyar számára 1956 így hosszú idő után az első olyan eseménysort jelentette, amely kapcsán büszke lehetett magyarságára, s ez vélhetően pozitívan hatott önértékelésére és nemzettudatára is.

²⁶ PEŠEK.: *I. m.*, 439; KAPLAN: *I. m.*, 463.

Romos lakóház a Baross és a Mária utca sarkán október végén
(ÁBTL 4.3. HV 4/4 – Rác Lajos felvétele)